

УДК 343.342.7.951.2

DOI <https://doi.org/10.32782/2311-8040/2023-3-5>

ПРАВОВІ ГАРАНТІЇ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ, СВОБОД І ЗАКОННИХ ІНТЕРЕСІВ ГРОМАДЯН В УСТАНОВАХ ДЕРЖАВНОЇ КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ

Романцова Світлана Василівна,

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри кримінально-правових дисциплін,

Львівський державний університет внутрішніх справ,

вулиця Городоцька, 26, Львів, 79000, Україна

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0888-5934>

Анотація. У статті на підставі чинного законодавства в умовах європейської інтеграції розглянуто юридичні гарантії забезпечення прав, свобод і законних інтересів громадян в установах Державної кримінально-виконавчої служби України. Дослідження проведено з урахуванням досягнень загальної теорії держави та права, міжнародного, кримінального, кримінально-виконавчого права, соціології. Діалектичний метод пізнання суспільних процесів та соціально-правових явищ став основою методології дослідження. Застосовувалися приватно-наукові методи: системний аналіз, формально-логічний, порівняльно-правовий, системно-структурний. Предметом дослідження є: норми адміністративного, конституційного, міжнародного, кримінально-виконавчого, кримінального та кримінально-процесуального права, що регулюють суспільні відносини у сфері виконання покарань; правозастосовна діяльність установ та органів, що виконують покарання у вигляді позбавлення волі кримінально-виконавчої системи Міністерства юстиції України. Правовий статус засуджених до позбавлення волі розглядають як певна та закріплена державою у кримінально-виконавчих нормах сукупність юридично значущих положень, що визначають місце засуджених у соціальній структурі суспільства та осіб, які перебувають у виправних установах доцільно розуміти як закріплену в нормативно-правових актах сукупність природних і набутих правових можливостей. Під законним інтересом засуджених пропонується розуміти встановлювані, і охоронювані державою право реалізації прагнень засуджених до володіння значимими благами, яке залежить від виконання встановлених законом умов. Для дотримання прав засуджених до позбавлення волі необхідні наявність нормативної бази та гуманної практики застосування, але й заходи щодо реалізації міжнародних актів з прав людини в пенітенціарних установах.

Ключові слова: виправна установа, засуджених, обмеження, механізм реалізації, режим, правовий статус.

Romantsova Svitlana. LEGAL GUARANTEES OF ENSURING THE RIGHTS, FREEDOMS AND LEGITIMATE INTERESTS OF CITIZENS IN THE INSTITUTIONS OF THE STATE CRIMINAL EXECUTIVE SERVICE OF UKRAINE

Abstract. In the article, based on current legislation in the conditions of European integration, the legal guarantees of ensuring the rights, freedoms and legitimate interests of citizens in the institutions of the State Criminal Enforcement Service of Ukraine considered. The research carried out taking into account the achievements of the general theory of the state and law, international, criminal, criminal law and sociology. The dialectical method of learning social processes and socio-legal phenomena became the basis of the research methodology. Private scientific methods were used: system analysis, formal-logical, comparative-legal, system-structural. The subject of the research is: norms of administrative, constitutional, international, criminal executive, criminal and criminal procedural law, which regulate social relations in the sphere of execution of punishments; law enforcement activities of institutions and bodies that carry out punishments in the form of deprivation of liberty of the criminal enforcement system of the Ministry of Justice of Ukraine. The legal status of those sentenced to deprivation of liberty considered as a set of legally significant provisions established by the state in the criminal-executive norms, which determine the place of the convicted in the social structure of society and persons who are in correctional institutions. It is expedient to understand it as a set of natural and acquired legal capabilities. The legal interest of the convicts proposed to be understood as the right established and protected by the state to realize the aspirations of the convicts to own significant goods, which depends on the fulfillment of the conditions established by law. In order to respect the rights of those sentenced to imprisonment, it is necessary to have a regulatory framework and humane practice of application, as well as measures to implement international human rights acts in penitentiary institutions.

Key words: correctional institution, convict, restrictions, implementation mechanism, regime, legal status.

Вступ. Права людини та громадянина є головним інститутом, за допомогою якого регулюється правовий статус особи, визначаються способи і межі правового впливу на неї, межі вторгнення держави в особисту сферу, можливість участі громадян у процесі політичного волевиявлення, встановлюються Правові гарантії захисту та реалізації прав і свобод. Логічним результатом реалізації заходів з удосконалення виправно-трудоного права стало прийняття Кримінально-виконавчого кодексу України (далі – КВК України), де на законодавчому рівні визначено зміст понять виправлення засудженого та ресоціалізація, закріплені права і обов'язки засуджених.

Значний вклад у дослідження юридичних гарантій забезпечення прав, свобод і законних інтересів громадян в пенітенціарних установах внесли вчені: І. Богатирьов, С. Головатий, О. Дашковська, О. Джуза, Р. Калюжний, О. Колб Л. Луць, П. Рабінович, О. Пташинський А. Степанюк М. Хавронюк, І. Штанько О. Ярмиш та ін. Водночас реалізація Стратегії реформування пенітенціарної системи на період до 2026 року вимагає проведення теоретико-прикладних досліджень у сфері прав людини з метою дотримання міжнародних стандартів.

Метою статті є дослідження юридичних гарантій забезпечення прав, свобод і законних інтересів громадян в установах Державної кримінально-виконавчої служби України.

Матеріали та метод. Методологічну основу дослідження утворює поєднання загальнонаукових (аналіз, синтез, діалектичний метод) та спеціальних методів дослідження (метод порівняльного правознавства, історичний, системно-структурний та інші). Даний підхід дозволяє здійснити всебічний комплексний аналіз предмета дослідження.

Результати. У ст. 7 «Основи правового статусу засуджених» КВК України вказано, що держава поважає і охороняє права, свободи та законні інтереси засуджених, забезпечує соціальну та правову захищеність [1]. Засуджені користуються всіма правами людини та громадянина, передбаченими Конституцією, за

винятком обмежень, визначених КВК, законами України та встановлених вироком суду.

Дослідження проблеми реалізації гарантій охорони та захисту прав людини і гарантій виконання обов'язків у процесі реалізації покарання дозволяє відобразити все різноманіття правовідносин і роль юридичних гарантій у забезпеченні. Найвні праці українських і зарубіжних вчених, що в якійсь мірі стосуються даної проблеми можна розділити на три групи.

До першої групи відносяться дослідження загальнотеоретичних аспектів гарантій прав людини. У цих роботах концептуально висвітлюються питання поняття гарантій реалізації прав, їх сутність, зміст, диференціація. Автори досліджень акцентують увагу на різноманітті властивостей і елементів системи гарантій прав людини що обумовлює множинність інтерпретацій.

Другу групу складають дослідження, що розкривають різні сторони міжнародних і конституційних гарантій прав людини. Наукові праці цієї групи присвячені вивчення механізмів реалізації прав особи. Дослідження сприяли розумінню, що гарантії забезпечення правового статусу особи націлені на реалізацію прав, що належать конкретному суб'єкту суспільних відносин.

До третьої групи відносяться дослідження, в яких розглянуто проблеми правового статусу осіб, притягнутих до юридичної відповідальності. Висновки цих авторів сприяли розумінню того, що особи, котрі піддані покаранню, мають комплекс прав з обмеженнями, зумовленими особливим правовим статусом. Незважаючи на обмеження деяких прав, володіють гарантіями забезпечення та мають обов'язки.

Обмеження прав і свобод людини та громадянина це законодавче вилучення з правового статусу з метою захисту конституційного ладу, моральності, здоров'я, прав і законних інтересів людини та громадянина, оптимального поєднання публічних і індивідуальних інтересів держави і особи, підтримки правопорядку, забезпечення особистої безпеки, внутрішньої та зовнішньої безпеки суспіль-

ства та держави, створення сприятливих умов для економічної діяльності та охорони всіх форм власності, обліку мінімальних державних стандартів за основними показниками рівня життя.

Держава має обов'язок створювати, наскільки це можливо, умови здійснення прав і свобод громадянина. Реалізуючи цей обов'язок, прагне звести до мінімуму посягання на закріплені права та свободи, а якщо такі відбуваються, то прореагувати на них. Реалізація прав і свобод виражається в діях держави щодо попередження, припинення неправомірних посягань на права та свободи особи, покаранню правопорушників, відшкодуванню збитку.

Права та свободи особи реалізуються у правовідносинах, у яких правовласник характеризується активним поведженням у галузі визнання, реалізації, захисту, недопущення обмежень прав і свобод. Формою реалізації державою прав і свобод громадян виступає законодавча регламентація. Згідно зі статтями 3 і 8 Конституції України права і свободи є безпосередньо діючими і не потребують правового опосередкування, але законодавча регламентація покликана підвищити ефективність реалізації відповідних прав, свобод і не допустити обмежень [2].

Критерієм оцінки держави в здійсненні прав і свобод громадян, а також діяльності з недопущення обмежень прав і свобод громадян виконавчими органами публічної влади виступає створення умов реалізації правового статусу особи: правових, політичних, економічних, соціальних і інших. Реалізація кожного права окремо це показник реалізації всього комплексу прав і свобод, щодо взаємозв'язку та взаємозумовленості.

Механізм обмеження прав і свобод громадян є складовою частиною загального механізму реалізації прав і свобод людини та громадянина. Під механізмом реалізації розуміється спосіб здійснення прав і свобод, тобто особливим чином узгоджені правомірні позитивні дії особи, всіх зобов'язаних та інших суб'єктів права, умови та фактори, що впливають на цей процес.

Механізм реалізації обмежень прав і свобод людини та громадянина має структуру: можливість особи, яка має право, самотійно здійснювати юридично значимі дії; можливість вимагати відповідної поведінки інших осіб; використання в певних випадках, особою, яка має право, сприяння компетентних органів (державний примус зобов'язаною стороною).

Поєднуючи три напрями у дослідженні юридичних гарантій забезпечення прав, свобод і законних інтересів особи в сфері виконання покарання дозволило відобразити все різноманіття відносин, що виникають у даній сфері, та роль держави у забезпеченні названих відносин в умовах адаптації національного законодавства до правової бази Європейського Союзу.

Законодавець встановлює обмеження прав і свобод громадян, забезпечуючи визнання прав і свобод інших людей, сприяючи задоволенню справедливих вимог моралі, підтримці публічного порядку.

В основу визначення правового становища засуджених закладаються три фундаментальних положення: права людини та громадянина, закріплені в Конституції, законах України; права і обмеження містяться в конституційному, адміністративному та кримінально-виконавчому законодавстві, інших нормативно-правових актах, що стосуються виконання кримінальних покарань; права та правила поведіння з засудженими містяться в міжнародних стандартах.

Основним елементом правового становища засуджених, якому віддається перевага в законодавчих та інших нормативно-правових актах є різні обмеження прав і свобод. Такий підхід свідчить про усічену конструкцію правового становища осіб, що відбувають покарання, яка поки не сприйняла, закріплену в Конституції України доктрину визнання, дотримання та захисту основних прав і свобод людини та громадянина.

Характер і кількість обмежень прав і свобод засуджених мають різноплановий і численний склад. Крім адміністративно-правових обмежень основних прав і свобод, на засуджених

покладаються обмеження прав, що містяться в кримінально-виконавчому законодавстві, обмеження прав і свобод, встановлені у відомчих нормативно-правових актах [3, с. 313].

Установлений порядок виконання та відбування покарання (режим) визначає особливості правового регулювання суспільних відносин, пов'язаних з основами суспільства та держави за допомогою специфічного поєднання певних юридичних засобів і способів. Під встановленим порядком виконання та відбування покарання (режимом) слід розуміти тимчасовий спеціальний правовий режим функціонування органів державної влади та місцевого самоврядування, громадських об'єднань, життєдіяльності засуджених на всій території установи або в окремих її місцях. Це режим обмеження, у якому чільне місце займають норми кримінально-виправного законодавства, що складаються з правових обмежень, заборон, обов'язків [4].

Правові обмеження дозволяють збільшити шанси ефективного правового впливу на свідомість і поведінку суб'єктів, досягнення соціально-корисного результату за допомогою обмежень.

Сутність і соціальне призначення правового режиму виконання та відбування покарання виражені в тому, що режим є знаряддям у здійсненні державно-правової політики, спрямованої на стабілізацію суспільного ладу та зміцнення державності, а необхідність – зумовлена можливістю виникнення в процесі життєдіяльності установи екстремальних ситуацій, які створюють реальну загрозу безпеці особи, суспільству або державі.

Цілями та завданнями особливого правового режиму є забезпечення особистої безпеки громадян і захист прав і свобод, забезпечення основ конституційного ладу, публічної безпеки; відновлення законності та правопорядку.

В умовах європейської інтеграції посилюються тенденції наростаючої дії міжнародного права та права Європейського Союзу на систему національного права і його галузі, що вплинуло на правове регулювання дотримання прав і свобод громадян в установах Державної кримінально-виконавчої служби.

Примат безпеки особи перед безпекою суспільства та держави, коли інтереси особи визначають інтереси суспільства та держави, в умовах нерідко ставиться під сумнів, що наглядно видно у матеріалах моніторингу прав ув'язнених в Україні [5]. Звідси зростає актуальність встановлення розумного балансу інтересів особи та держави, в тому числі з проблеми обмеження прав і свобод громадян в умовах правових режимів реалізації кримінальних покарань. У цьому зв'язку існує нагальна необхідність зіставлення результатів дослідження зарубіжної практики обмеження прав і свобод громадян з досвідом правового регулювання правових режимів виконання та відбування покарання з урахуванням особливостей правової системи України.

Правове становище осіб, які відбувають покарання, – це сукупність основних прав, адміністративно-правових і кримінально-виконавчих правових обмежень у зв'язку з виконанням вироку. Конкретне становище засудженого визначається залежно від виду покарання, особистісних характеристик і поведінки під час відбування покарання.

Важливим елементом правового статусу засуджених виступають правові обмеження основних прав і свобод, які пропонується з неухильно виконувати. Йдеться про виконання обов'язків і заборон, передбачених законодавством.

Сутність правового обмеження виражається у вимозі від суб'єкта правовідносин певної поведінки або утримання від вчинення певних дій. На основі аналізу законодавства можна сформулювати поняття адміністративно-правових обмежень прав і свобод як певну систему закріплених у правових нормах стандартів поведінки, що встановлюють скорочений обсяг норм конституційних прав і свобод або призупинення їх дії та вказують суб'єктам права конкретну належну правомірну поведінку у встановлених межах.

Для правових обмежень основних прав і свобод засуджених характерні дві форми: обов'язки та заборони, або можуть бути представлені в інших формах. Кримінально-виконавче законодавство розвиває форми право-

вих обмежень. Обмеження прав засуджених, які є у законах і відомчих нормативно-правових актах (положеннях, інструкціях), лише побічно пов'язані з сутністю покарання у вигляді позбавлення волі. Це зумовлено необхідністю підтримки порядку в специфічних умовах відбування покарання у виправних установах. КВК України привносить зміни в правовий статус засуджених до позбавлення волі шляхом регламентації відповідальності засуджених за порушення режиму відбування позбавлення волі, в тому числі заходів стягнення, які невідомі в умовах свободи [6].

Послідовне нарощування обмежень-обов'язків і заборон для засуджених веде до суперечностей норм різної галузевої приналежності та порушень прав засуджених. Для ефективного впливу правових обмежень потрібно системна єдність. Комплексне використання обмежень тільки посилить вплив.

В законодавстві доцільно визначити та закріпити систему правових обмежень, що підсилюють стримуючу міць, що послужить на користь успішної реалізації виконання покарання, водночас вставити гарантії забезпечення прав, свобод і законних інтересів осіб.

Правові гарантії забезпечення прав, свобод і законних інтересів громадян в сфері виконання покарання – це система закріплених у нормах права умов, засобів, прийомів і способів, за допомогою яких здійснюється ефективна реалізація прав, свобод, законних інтересів і обов'язків особи, яка відчуває обмеження або позбавлення внаслідок притягнення до юридичної відповідальності, а у випадках їх порушення або необґрунтованого обмеження – діяльність уповноважених суб'єктів щодо їх охорони та захисту.

Правові гарантії виступають невід'ємним елементом правового становища, займаного людиною, є якісною характеристикою рівня розвитку правової системи суспільства.

Аналізуючи механізм реалізації юридичних гарантій забезпечення прав, свобод і законних інтересів в сфері виконання покарання, доцільно визначити, як сукупність взаємопов'язаних і взаємообумовлених засобів, за допомогою яких формується і діє сис-

тема умов і факторів, що забезпечують втілення в життя юридично закріпленого статусу особи у сфері виконання покарань.

Основними елементами механізму реалізації юридичних гарантій забезпечення прав, свобод і законних інтересів в сфері виконання покарання є регулятивний, інституційний і функціональний елементи.

Регулятивний елемент механізму реалізації юридичних гарантій забезпечення правового статусу в сфері виконання покарання включає нормативну та ненормативну частини. Нормативна – це акти національного та міжнародного права, інші соціальні норми, що регламентують дії осіб у сфері виконання покарання; ненормативна включає індивідуальні розпорядження, ситуативні цінності, символи та інші засоби.

Інституційний елемент механізму реалізації юридичних гарантій правового статусу осіб у сфері виконання покарання – це система спеціально створених державних і недержавних органів та установ, основною метою яких є забезпечення реалізації суб'єктивних прав і виконання нормативних обов'язків даної категорії громадян.

Функціональний елемент механізму реалізації юридичних гарантій у сфері виконання покарання – це оптимізована, систематизована, цілеспрямована діяльність державних і недержавних органів, посадових осіб і окремих громадян, спрямована на захист прав даної категорії громадян і виконання ними обов'язків, діяльність осіб, які зазнали покарання, щодо забезпечення правового статусу.

Водночас сутність юридичних гарантій забезпечення прав, свобод і законних інтересів не повинна зводитися до заходів охорони та захисту закріплених у законодавстві суб'єктивних прав. До охорони та захисту слід відносити механізм виконання юридичних обов'язків, які поряд з суб'єктивними правами утворюють правовий статус особи і є гарантією реалізації прав інших людей.

Система юридичних гарантій прав, свобод і законних інтересів дуже багатогранна. Одним з основних її елементів виступають гарантії конституційно-правової властивості,

в систему яких входять: принцип державної гарантії захисту прав і свобод; принцип самозахисту; судовий захист прав і свобод; міждержавні органи з захисту прав людини; право на підсудність і підвідомчість при вирішенні судових справ; право на отримання кваліфікованої юридичної допомоги; презумпція невинуватості; неприпустимість повторного засудження за одне правопорушення; принцип імунітету свідків; забезпечення державою компенсації збитку, заподіяного кримінальним правопорушенням; відсутність зворотної сили закону; особливий порядок обмеження прав і свобод.

Аналіз чинних нормативно-правових актів у сфері виконання кримінальних покарань свідчить про те, що Правові гарантії забезпечення прав, свобод і законних інтересів є специфічною категорією в юриспруденції, яка володіє неоднозначністю форм прояву і багатоаспектністю впливу на правове становище суб'єктів правовідносин. Цей висновок підтверджують автори підручника «Кримінально-виконавче право України» [7].

Систему юридичних гарантій реалізації особистих конституційних прав і свобод громадян є можливим визначити Правові гарантії: права на життя; права на охорону честі, гідності та доброго імені людини; права на недоторканність особи, приватного життя; права на таємницю листування, телефонних переговорів, поштових та інших повідомлень; права на свободу совісті та віросповідання; права на свободу думки і слова.

Доцільно розглядати гарантії захисту прав і свобод в якості єдиної системи двох рівнях: засоби національної юрисдикції, що включають державні та громадські механізми захисту; засоби міжнародно-правового захисту прав і свобод людини.

До гарантій державного захисту прав і свобод доцільно відносити: парламентський контроль, нагляд Конституційного Суду, відомчий контроль, контроль державних органів та органів місцевого самоврядування, прокурорський нагляд, судовий захист.

Найбільш оптимальний варіант класифікації гарантій, з позиції засобів забезпечення

прав, свобод і законних інтересів – в залежності від елементів правового статусу.

Правові гарантії забезпечення поділяються на гарантії реалізації прав і Правові гарантії реалізації обов'язків осіб у сфері виконання покарання. Гарантії реалізації прав можна розділити на використання прав засудженими і виконання обов'язків державою в особі органів і посадових осіб щодо забезпечення правового статусу осіб у сфері виконання покарання. Реалізація обов'язків – це виконання особами, до яких застосовані заходи юридичної відповідальності, обов'язків, що впливають з спеціального правового статусу, виконання, застосування заходів державного примусу.

Міжнародні гарантії забезпечення прав, свобод і законних інтересів в сфері виконання покарання – це система позитивно діючих умов і факторів, що включає міжнародні стандарти прав людини, визнання пріоритету норм міжнародного права над внутрішньодержавним законодавством у питаннях забезпечення прав людини, акти застосування права, а також передбачена правовими нормами і реально забезпечується можливість звернення в спеціалізовані міжнародні органи по захисту прав і свобод людини.

Основою реалізації гарантій прав і законних інтересів суб'єктів правовідносин у сфері виконання покарання є закріплення в міжнародному праві можливості обмеження прав громадян у певних надзвичайних обставинах. Принципи міжнародного права як елемент системи юридичних гарантій забезпечення прав, свобод і законних інтересів в сфері виконання покарання – це загальні норми, які володіють вищим ступенем нормативної узагальненості [8, с. 48].

З аналізу міжнародних нормативно-правових актів, що встановлюють Правові гарантії забезпечення прав і законних інтересів суб'єктів правовідносин у сфері виконання покарання, стає очевидним, що в них: визначено загальні підстави, за якими можуть бути обмежені права людини; підкреслюється, що обмеження повинні застосовуватися тільки для цілей, для яких передбачені; допуска-

ються обмеження права на свободу; зафіксований принцип поваги гідності осіб, позбавлених волі, одночасно допускається можливість ущемлення гідності та особистої недоторканості при реалізації законних санкцій.

Міжнародні принципи проголошують гарантії: повага до релігійних вірувань і культурних традицій; право брати участь у культурних і освітніх заходах, створення умов для осмисленої роботи людини, заробітку грошей; право на медичне обслуговування; сприятливі умови для адаптації та соціалізації осіб після виконання покарання.

Чинне законодавство, практика застосування не можуть суперечити міжнародним актам про захист від катувань і інших нелюдських або принижуючих гідність видів поводження. Рекомендації міжнародних актів, що відносяться до виконання покарань і поводження з людьми, щодо яких ці покарання застосовуються, реалізуються у законодавстві за наявності необхідних економічних і соціальних умов [9].

Внутрішньодержавні гарантії забезпечення прав, свобод і законних інтересів у сфері виконання покарання представляють комплекс умов, що включає наявність: законодавства, спрямованого на захист прав, свобод, забезпечення обов'язків; спеціальних органів, які здійснюють цю діяльність; правозастосовних актів, що видаються цими органами; юридично закріплених процедур звернення осіб, щодо яких здійснюється виконання покарання, за забезпеченням прав і обов'язків.

Важливими юридичними гарантіями прав і свобод осіб в умовах виконання покарання є норми Конституції: які презентують Україну як правову державу; визнають людину, її права та свободи найвищою цінністю; визнають права та свободи людини і громадянина безпосередньо діючими; наділяють Конституцію вищою юридичною силою; вимагають, щоб закони не суперечили Конституції; покладають на органи державної влади та місцевого самоврядування обов'язок дотримуватися Конституції і законів; ставлять умовою застосування нормативних актів, які зачіпають права, свободи та обов'язки людини і грома-

дянина, їх обов'язкову публікацію; визнають загальновизнані принципи та норми міжнародного права складовою частиною правової системи; допускають обмеження прав і свобод людини та громадянина тільки законом.

Чинне законодавство встановлює правовий механізм реалізації гарантій охорони прав і свобод особи в сфері виконання покарання, елементами якого є: регламентація режиму виконання покарання законами; чітке визначення прав, свобод і законних інтересів в процесі виконання покарання; включення забезпечення прав вказаних осіб до числа основних вимог режиму в місцях виконання покарання, регламентація порядку реалізації основних прав і свобод; встановлення порядку інформування про права і свободи; інформування про порядок захисту прав і свобод; встановлення меж правообмежень у сфері виконання покарання.

Водночас є проблема вдосконалення чинного законодавства, що регламентує механізм реалізації юридичних гарантій у процесі виконання покарання. Процес реформування супроводжується розробленням нових правових актів та доповненням діючого законодавства, реорганізацією структурних підрозділів у правоохоронних органах шляхом їх розширення або укрупнення. Не існує ідеальної моделі правоохоронної системи, однак кожна держава спрямовує зусилля на удосконалення системи виконання правоохоронної функції та на забезпечення ефективної її реалізації [10, с. 331].

Аналіз законодавства, що регламентує процес реалізації гарантій охорони прав, свобод і законних інтересів у сфері виконання покарання, дозволяє виявити рівні реалізації: конституційний; законодавчий; відомчий, місцевий (нормативно-правові акти органів місцевого самоврядування).

Реалізацію юридичних гарантій прав особи у сфері виконання покарання ускладнюють чинники: воєнний стан і пов'язане з цим обмеження матеріально-фінансових ресурсів; зростання наркоманії та ВІЛ-інфікованих; погіршення відносин між засудженими та персоналом закладів.

Практична реалізація юридичних гарантій прав людини в умовах виконання покарання не може успішно здійснюватися без урахування зміни матеріально-побутових умов виконання покарання та реального соціально-економічного становища населення. Тому поряд з додатковими асигнуваннями на кримінально-виконавчу систему уваги заслуговують політико-правові та організаційні заходи.

В умовах дії Операційного плану реалізації у 2022–2024 роках Стратегії реформування пенітенціарної системи на період до 2026 року є доцільним вирішення проблеми забезпечення реалізації юридичних гарантій прав особи у сфері виконання покарання за рахунок: проведення правової реформи з питань виконання кримінальних покарань, що включає розробку, прийняття і виконання законодавчих і правових актів, приведення у відповідність з нормами КВК України умов відбування покарань; розробка заходів щодо посилення традиційних форм впливу на особистість, які позитивно зарекомендували, надання психологічної допомоги [11].

Серед основних напрямів удосконалення виховної роботи з особами, щодо яких здійснюється виконання покарання, необхідно виділити ті, які дозволяють особам повною мірою реалізувати права та залучати до цього процесу громадськість: створення необхідних матеріальних і соціально-побутових умов для збереження та підтримки здоров'я; створення при установах, що здійснюють виконання покарання, громадських формувань родичів засуджених, забезпечення реальних умов для спілкування осіб, щодо яких здійснюється виконання покарання, з представниками засобів масової інформації;

створення умов для задоволення релігійних потреб, духовних і моральних запитів, надання платних послуг, передбачених законом; залучення до виховної роботи громадських організацій, засобів масової інформації; сприяння громадських організацій в побутовому та трудовому влаштуванні осіб, щодо яких здійснюється виконання покарання; забезпечення можливості отримання освіти та професійної підготовки.

Висновки. Правові гарантії забезпечення прав, свобод і законних інтересів громадян у сфері виконання покарання поділяються на гарантії реалізації прав і гарантії обов'язків осіб. Перші можна розділити на використання прав засудженими та виконання обов'язків державою в особі органів і посадових осіб щодо забезпечення правового статусу. Реалізація обов'язків є виконання особами, до яких застосовані заходи юридичної відповідальності, обов'язків, що впливають з спеціального правового статусу, а також виконання заходів державного примусу.

Чинне законодавство встановлює правовий механізм реалізації гарантій забезпечення прав і свобод людини та громадянина в сфері виконання покарання елементами якого є: регламентація режиму виконання покарання законами; визначення прав, свобод і законних інтересів в процесі виконання покарання; включення забезпечення прав вказаних осіб до числа основних вимог режиму в місцях виконання покарання; докладна регламентація порядку реалізації основних прав і свобод; встановлення порядку інформування про права і свободи, порядок захисту прав і свобод; встановлення меж правообмежень у сфері виконання покарання.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний виконавчий кодекс України : Закон України від 11.07.2003 р. № 1129-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/1129-15>.
2. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D8#Text>
3. Остапенко О.І. Ковалів М. В., Єсімов С. С. та ін. Адміністративне право України (загальна частина : навчальний посібник. Вид. 2-е, доповнене. Львів : СПОЛОМ, 2021. 616 с.
4. Про затвердження Правил внутрішнього розпорядку установ виконання покарань : Наказ Міністерства юстиції України від 28.08.2018 р. № 2823/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1010-18#Text>.

5. Моніторинг дотримання прав і свобод людини в установах виконання покарань та слідчих ізоляторах у період COVID-19. / К. Автухов, О. Гагіятулін, М. Сидоренко. Київ : ФОРМ Нестеренко А. А., 2021. 42 с.
6. Правовий порадник для засуджених до позбавлення волі. Рада Європи. Київ : 2016. 21 с.
7. Яковець І. С., Гель А. П., Автухов К. А. Кримінально-виконавче право України. Академічний курс. Київ: Юрінком Інтер, 2020. 431 с.
8. Василик В. В. Правові засади регулювання та захисту прав громадян, засуджених до позбавлення волі, в Україні. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2020. № 4(117). С. 45–52.
9. Конвенція проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поведінки і покарання. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_085#Text.
10. Ковалів М. В., Єсімов С. С., Лозинський Ю. Р. Правове регулювання правоохоронної діяльності: навчальний посібник. Львів : ЛьвДУВС, 2018. 323 с.
11. Про схвалення Стратегії реформування пенітенціарної системи на період до 2026 року та затвердження операційного плану її реалізації у 2022–2024 роках : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 16.12.2022 р. № 1153-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1153-2022-%D1%80#Text>.

References:

1. Kryminal'nyy vykonavchyy kodeks Ukrayiny: Zakon Ukrayiny vid 11.07.2003 r. № 1129-IV. [Criminal Executive Code of Ukraine: Law of Ukraine dated July 11, 2003 No. 1129-IV]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/1129-15> [in Ukrainian].
2. Konstytutsiya Ukrayiny: Zakon Ukrayiny vid 28.06.1996 r. № 254k/96-VR. [Constitution of Ukraine: Law of Ukraine dated June 28, 1996 No. 254k/96-VR] Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2% D80#Text> [in Ukrainian].
3. Ostapenko O.I. Kovaliv M. V., Yesimov S. S. ta in. (2021) *Administratyvne pravo Ukrayiny (zahal'na chastyna): navchal'nyy posibnyk*. Vyd. 2-e, dopovnene. [Administrative law of Ukraine (general part): study guide]. Lviv SPOLOM [in Ukrainian].
4. Pro zatverdzhennya Pravyl vnutrishn'oho rozporядku ustanov vykonannya pokaran': Nakaz Ministerstva yustytstiyi Ukrayiny vid 28.08.2018 r. № 2823/5. [On the approval of the Rules of Internal Procedure of Penitentiary Institutions: Order of the Ministry of Justice of Ukraine dated August 28, 2018 No. 2823/5]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1010-18#Text> [in Ukrainian].
5. Monitorynh dotrymannya prav i svobod lyudyny v ustanovakh vykonannya pokaran' ta slidchykh izolyatorakh u period COVID-19. (2021) / K. Avtuhov, O. Hatyatullin, M. Sydorenko. [Monitoring the observance of human rights and freedoms in penal institutions and pretrial detention centers during the COVID-19 period]. Kyiv: FOP Nesterenko A. A. [in Ukrainian].
6. Pravovyy poradnyk dlya zasudzhennykh do pozbavlennya voli. Rada Yevropy (2016). [Legal adviser for those sentenced to imprisonment. Council of Europe]. Kyiv.
7. Yakovets' I. S., Hel' A. P., Avtuhov K. A. (2020) *Kryminal'no-vykonavche pravo Ukrayiny*. Akademichnyy kurs. [Criminal executive law of Ukraine. Academic course]. Kyiv: Yurinkom Inter [in Ukrainian].
8. Vasylyk V. V. (2020) *Pravovi zasady rehulyuvannya ta zakhystu prav hromadyan, zasudzhennykh do pozbavlennya voli, v Ukrayini*. [Legal principles of regulation and protection of the rights of citizens sentenced to imprisonment in Ukraine]. *Naukovyy visnyk Natsional'noyi akademiyi vnutrishnikh sprav – Scientific Bulletin of the National Academy of Internal Affairs*. 4 (117). 45-52. [in Ukrainian].
9. Konventsiya proty katuvan' ta inshykh zhorstokykh, nelyuds'kykh abo takykh, shcho prynyzhuyut' hidnist', vydiv povodzhennya i pokarannya. [Convention against torture and other cruel, inhuman or degrading treatment or punishment]. Retrieved from https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_085#Text [in Ukrainian].
10. Kovaliv M. V., Yesimov S. S., Lozyns'kyu YU. (2018) *Pravove rehulyuvannya pravookhoronnoyi diyal'nosti: navchal'nyy posibnyk*. [Legal regulation of law enforcement activities: training manual]. Lviv: LvDUVS [in Ukrainian].
11. Pro skhvalennya Stratehiyi reformuvannya penitentsiarnoyi systemy na period do 2026 roku ta zatverdzhennya operatsiyonoho planu yiyi realizatsiyi u 2022–2024 rokakh: Rozporядzhennya Kabinetu Ministriv Ukrayiny vid 16.12.2022 r. № 1153-r. [On the approval of the Penitentiary System Reform Strategy for the period until 2026 and the approval of the operational plan for its implementation in 2022-2024: Order of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated 12.16.2022 No. 1153-r]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1153-2022-%D1%80#Text> [in Ukrainian].